

UNIWERSYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

Wydział Nauk Pedagogicznych

Katedra Psychopedagogicznych Podstaw
Rewalidacji

dr hab. **Józef Binnebesel** prof. UMK

Katedra Psychopedagogicznych Podstaw Rewalidacji

Wydziału Nauk Pedagogicznych
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
w Toruniu

Recenzja dysertacji doktorskiej mgr Katarzyny Pająk

Oddana do recenzji dysertacja doktorska Pani mgr **Katarzyny Pająk** zatytułowana *Plany życiowe wychowanków zakładów poprawczych typu resocjalizacyjno-rewalidacyjnego – treści i korelaty* napisana pod opieką naukową **prof. nadzw. dr hab. Adama Mikruta**, to przeszło czterysta stronicowa rozprawa poruszająca ważne tematy związane nie tylko z kwestiami samej resocjalizacji, ale niejako ukazujące jej skutki, możliwości, jak również swoiste niedociągnięcia. Niniejsza recenzja składać się będzie z trzech części: części opisującej recenzowaną monografię, części analizującej jej treść pod kątem artykułu 13 ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz z podsumowania, w którym zawarty będzie wniosek do Wysokiej Rady o dopuszczenie bądź niedopuszczenie Doktorantki do dalszych procedur związanych z uzyskaniem stopnia doktora.

1 Opis dysertacji

Poddana praca w swojej strukturze odejmuje klasyczny układ analizy naukowej ujętej zasadniczo w trzech częściach: części teoretycznej, części metodologicznej i analizie wyników badań. Na pierwszą część pracy składa się pięć rozdziałów z rozbudowaną strukturą podrozdziałów, które w swoim zakresie pojęciowym ujmują istotę problemu dysertacji.

Rozdział 1 *Plany życiowe w świetle literatury przedmiotu* na rozdział ten składają się trzy podrozdziały charakteryzujące objaśnienia terminologiczne, rozumienie i definicje kwestii planów życiowych, następnie ich uwarunkowanie oraz podrozdział poświęcony przeglądowi badań planom życiowym młodych ludzi.

Rozdział 2 Zaburzenia zachowania w świetle literatury przedmiotu to obszerna 49 stronicowa część monografii ustrukturalizowana w trzy podrozdziały poświęcone wyjaśnieniom terminologicznym kwestii zaburzeń zachowania, w tym zaburzeniom ekster i internalizującym, przyczynie zaburzeń oraz ostatni podrozdział w rozdziale 2 który ujmuje charakterystykę specyfiki zaburzeń w zachowaniu osób z NI.

Rozdział 3 Nieletni sprawcy czynów karalnych w świetle literatury przedmiotu, podobnie jak we wcześniejszych dwóch rozdziałach, Autorka strukturalizuje rozdział w układzie trzech podrozdziałów, w których na pierwszym miejscu rozwija kwestie terminologiczne, podając definicje i klasyfikacje czynów karalnych. Następnie Doktorantka prezentuje charakterystykę psychospołeczną nieletnich sprawców czynów karalnych. Rozdział 3 wieńczy analiza poświęcona osobom z NI jako sprawcom czynów karalnych.

Rozdział 4 Zakłady poprawcze – charakterystyka funkcjonowania w odróżnieniu od wcześniejszych rozdziałów obejmuje nie trzy a cztery podrozdziały. Pierwszy z nich Autorka poświęca swoistej typologii zakładów poprawczych, po czym w drugim podrozdziale prezentuje organizację owych zakładów, tak by przejść w podrozdziale trzecim do zasad kierowania, przyjęcia i pobytu nieletniego w zakładzie poprawczym. Ostatni podrozdział poświęcony jest prezentacji środków dyscyplinarnych stosowanych w zakładach poprawczych.

Rozdział 5 Oddziaływania resocjalizacyjne, przygotowanie do zwolnienia i proces usamodzielnienia wychowanków zakładów poprawczych, podobnie jak rozdział wcześniejszy, swoją strukturą odbiega od trój-elementowego układu podrozdziałów. W tym przypadku analizę kwestii oddziaływań resocjalizacyjnych Doktorantka ujęła w pięciu punktach (podrozdziałach), w których prezentuje definicje i podstawy terminologiczne podstaw resocjalizacji, metody i formy resocjalizacji, jak również swoisty negatywny obraz odizolowania (więzienia) oraz formy oddziaływań przygotowujących wychowanków zakładów karnych do życia na wolności. Podsumowaniem tych analiz jest prezentacja działań fundacji *Po drodze*. Rozdział 5 jest ostatnim rozdziałem pierwszej części recenzowanej dysertacji. Całość analiz części teoretycznej ujętej w pięciu rozdziałach mieści się na 137 stronach co stanowi niespełna 34% całości pracy.

Cześć metodologiczna rozważań Pani Katarzyny Pająk ujęta została w jednym **6 rozdziale** zatytułowanym **Metodologiczne podstawy badań własnych**. Na rozważania w tym zakresie składa się siedem podrozdziałów, w których kolejno Doktorantka prezentuje koncepcję Bronfenbrennera

jako teoretyczny model badań, następnie przedstawia cel i przedmiot badań, po czym prezentuje problemy i hipotezy jak również metody oraz techniki badawcze. Część metodologiczną kończy podrozdział poświęcony charakterystyce badanych osób.

Trzecią częścią pracy składającą się z dwóch rozdziałów zawartych na przeszło 200 stronach co stanowi około 50% całej rozprawy jest prezentacja i analiza wyników badań. Pierwszym rozdziałem tej części jest **rozdział 7 Treści planów życiowych wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych – analiza i interpretacja wyników badań własnych** na treść, którego składa się pięć podrozdziałów poświęconych planom i celom badanych wychowanków zakładów poprawczych oraz wpływie innych osób na formułowanie owych planów i celów.

Rozdział 8 Korelaty planów życiowych wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych – analiza i interpretacja wyników badań własnych. Na strukturę tego rozdziału składają się dwa podrozdziały poświęcone korelatom indywidualnym oraz korelatom środowiskowym z rozbudowaną strukturą podrozdziałów obejmujących swoim zakresem istotę prezentowanych wyników.

Część empiryczną Doktorantka kończy podsumowaniem oraz dyskusją i postulatami dla praktyki. Całość pracy zwieńczona została obszerną bibliografią, spisem wykresów i tabel oraz streszczeniami w języku polskim i angielskim.

2 Analiza dysertacji

Poniższa analiza ujmować będzie uwagi, które na ogół mają charakter polemiczny i odnosić się będzie do części teoretycznej, metodologicznej, jak i samych badań.

Pierwszym elementem analizy jest kwestia tytułu recenzowanej dysertacji *Plany życiowe wychowanków zakładów poprawczych typu resocjalizacyjno-rewalidacyjnego – treści i korelaty*. Podmiotem badań Pani Katarzyny Pająk są osoby z konkretną niepełnosprawnością scharakteryzowaną jako niepełnosprawność intelektualna w stopniu lekkim i umiarkowanym. Oczywistym jest fakt, iż charakteryzowany w pracy profil zakładów resocjalizacyjno-rewalidacyjnych zgodnie z Obwieszczeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 lutego 2017 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich w § 8. 1 odnosi się do osób z NI, to brak wyakcentowanego w tytule podmiotu warunkować może pewien dysonans poznawczy, zarazem

jednak chroni przed swoistą tautologią. Zaakcentowanie jednak tej kwestii wydaje się być zasadne, gdyż ów brak ma swoje konsekwencje w części metodologicznej w pewnej niespójności sformułowanych celów i problemów badawczych.

Spis treści i struktura pracy to kolejny element poddany analizie w niniejszej recenzji. Doktorantka przyjęła w swoich rozważaniach klasyczny trój-elementowy układ ujmujący część teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Zaprezentowana struktura jest przejrzysta i logiczna w swej istocie ujmująca złożoność poruszanej w dysertacji problematyce. Pewne wątpliwości mogą budzić jednak pewne szczegóły struktury. Przede wszystkim podobnie, jak w kwestii tematu gdzie dyskusyjnym jest brak bezpośredniego odniesienia do podmiotu badań, tak i ów brak, a raczej wydaje się zbyt małe zaakcentowanie potraktować można jako zaburzenie przejrzystości rozważań. Wydaje się, że jasne ustrukturalizowanie trzech wybijających się w pracy kwestii powinno mieć bezpośrednie odzwierciedlenie w logice wyводу ujętej w spisie treści, tzn. niepełnosprawność intelektualna, plany życiowe oraz resocjalizacja, w tym specyfika zakładów poprawczych. W przypadku dwóch ostatnich kwestii Doktorantka w strukturze pracy jasno i klarownie uwypukla problem, niestety kwestia NI obecna w pracy ginie jednak w strukturze, co wydaje się dość niefortunne, gdyż istota dysertacji odnosi się właśnie do osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Zanim zaprezentowane zostaną uwagi szczegółowe odnoszące się do poszczególnych kwestii merytorycznych pracy, ważnym elementem analizy krytycznej jest część metodologiczna dysertacji. W tym miejscu należy wskazać nie tyle błędy, co pewne niespójności charakteryzujące wywód Pani Pająk. Pierwszym nieprzekonywującym elementem w analizach metodologicznych jest kwestia związana z przyjęciem przez Autorkę koncepcji ekologicznej Bronfenbrennera. Przede wszystkim Doktorantka nie uzasadnia tegoż posunięcia, a co istotniejsze nie odnosi się do wskazanej koncepcji w kontekście swoich rozważań w jaki sposób propozycja Bronfenbrennera wpływa na analizy prowadzone w dysertacji. Ważniejszym jednak w tym momencie wydaje się być fakt, że poza dość schematyczną i ogólną prezentacją koncepcji Doktorantka nie odnosi się w swoich badaniach, a zwłaszcza wynikach badań, do modelu, który uważa za wiodący. Zadziwiające jest również, że uznając ów model za wiodący w swojej pracy, tak rzadko odsyła czytelnika do oryginalnego opracowania, korzystając w części metodologicznej przede wszystkim do źródeł wtórnych ujmujących i charakteryzujących koncepcję ekologiczną. Innym typem niespójności

metodologicznej jest pewna rozbieżność pomiędzy celem pracy a tematem i problemami badawczymi. W tytule pracy, jak zostało to wcześniej ukazane, nie mamy bezpośredniego odniesienia do podmiotu badań, czyli osób z NI, natomiast cel pracy Doktorantka charakteryzuje jako *zdobywanie wiedzy na temat planów życiowych, ich treści oraz korelatów, niepełnosprawnych intelektualnie wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych*. Przedmiotem, zdaniem Autorki niniejszych badań, są plany życiowe, ich treści i korelaty niepełnosprawnych intelektualnie wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych. Abstrahując od dwóch różnych czasów zdania, w przypadku celu badań czas przeszły a w przypadku przedmiotu teraźniejszy problem nie tkwi w owych zdaniach co w logice pracy. Cel i przedmiot badań bezpośrednio odnosi się do osób z NI natomiast w temacie mamy niejako do czynienia z podmiotem ukrytym z pojęciem zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych. Dysonans ten szczególnie uwypukla się w przypadku głównego problemu badawczego i trzeciego problemu szczegółowego, nagle ukazuje nam się kwestia niepełnosprawności intelektualnej. Wtrętem niech będzie również użycie zapisu cyfr rzymskich odnoszących się do typu pytań – rozbija to narracje. Pewien niedosyt budzi również kwestia lakoniczności opisu zastosowanych działań statystycznych, gdyż trudno za wystarczające uznać stwierdzenie o dość dużej skali ogólności, że *W zakresie metod analizy statystycznej wykorzystane zostały elementy statystyki opisowej oraz indukcyjnej*. Warto wskazać konkretnie jakie typy analiz Doktorantka wykorzystowała, chociażby analizy procentowe. Autorka nie wskazuje również, poza kwestionariuszem Delta, na formy interpretacji wyników, zmuszając czytelnika i wystawiając recenzenta na domysły czy interpretacja danych związane jest z istniejącym kluczem, czy ma dowolny charakter. Problem ten jest tym bardziej zauważalny, gdy w aneksach nie ma załączonych narzędzi badawczych. Osobną kwestią jest problem prawny związany ze zgodami, Autorka wskazuje, iż uzyskała zgodę dyrektorów placówek, jednak w przypadku 11 osób, które w świetle prawa były nieletnie, brak wzmianki o zgodzie opiekunów prawnych na udział w badaniu stanowić może istotny problem proceduralny. Doktorantka również nie umieszcza przykładu formularza zgody, który powinny podpisać wszystkie osoby biorące udział w badaniach. Rodzi się tu również pytanie nie tyle do samej Autorki, co do istniejącej procedury, która dopuszcza pracę naukową bez poddania jej założeń ocenie komisji etycznej. Praktycznie na początku brak owej procedury wyklucza publikację wyników badań w wielu zagranicznych czasopismach. Doktorantka nie

charakteryzuje również podstaw klinicznych diagnozy badanych NI u badanych osób. Prawdopodobnie w tym celu posłużyła się analizą dokumentów na co nie wskazuje w rozdziale charakteryzującym metody, tym bardziej dziwi to, gdyż u podstaw rozważań metodologicznych stoi praca Pilcha i Bauman, w której analiza dokumentów jest jasno i precyzyjnie wskazana jako jedna z kluczowych technik.

Powyższe uwagi miały charakter ogólny niejako koncepcyjny, obecnie ukazane zostaną polemiczne kwestie szczegółowe, które zdaniem recenzenta, warto przemyśleć na nowo. Przede wszystkim Autorka wskazuje już na wstępie, iż wiodącym elementem teoretycznym jej dociekań jest koncepcja Achenbacha. Nie polemizując z trafnością wyboru, rodzi się pytanie o szersze uzasadnienie oraz bezpośrednie odniesienia propozycji Achenbacha do tematyki pracy oraz bardziej szczegółowy opis koncepcji. Pani Pająk w swoich rozważaniach wskazuje na dwie wiodące koncepcje Achenbacha oraz w części metodologicznej – Bronfenbrennera, rodzi się więc pytanie o części wspólne tych koncepcji i czy ich wykorzystanie wpłynęło na analizy i wyniki interpretacyjne. Niestety elementy te nie są mocno akcentowane w całym wywodzie Doktorantki, a zwłaszcza w podsumowaniach i wnioskach. W pracy daje się również zaobserwować pewien niedosyt pojęciowy. Dobrym przykładem jest kwestia lęku mająca swoje ważne ułożenie w tematyce pracy. Autorka nie do końca definiuje jego pojęcie i złożoność, nie wiadomo więc do końca, jaką definicję lęku Doktorantka przyjmuje w pracy, tym bardziej dziwi to, gdyż jasno i szczegółowo prezentuje przyjętą w pracy definicję planów życiowych. Podobnie wygląda kwestia definiowania resocjalizacji, czy samej niepełnosprawności intelektualnej.

Pewien niedosyt budzi również kwestia związana z wcześniejszą odnoszącą się do niedosytu pojęciowego, a może właśnie wynikającą z niego kwestia chaosu, czego przykładem może być utożsamianie w pracy pojęć uczeń, młody człowiek, jak również plan życiowy wiązany z edukacją. Innym rodzajem niedosytu są treści rozdziału 4, a raczej ich brak. Doktorantka ukazuje, co jasno ujmuje w samym tytule rozdziału *regulaminowe środki* podejmowane w zakładach działania resocjalizacyjne i porządkowe, wydaje się jednak, że warto, chociaż wspomnieć o pozaregulaminowych środkach, o czym mówi literatura, jak i np. dokumenty Rzecznika Praw Obywatelskich.

Pewne uwagi można mieć również do kwestii przejrzystości narracji czego przykładem może być rozdział 3, w którym Doktorantka szeroko korzystając z aktów prawnych, nie ułatwia

czytelnikowi ich zrozumienia, oraz nie podejmuje ogólnej próby ich usystematyzowania czytelnej dla humanistów.

Powyższa analiza sugerować by mogła na negatywną ocenę recenzowanej dysertacji, skoncentrowanie się w tej części pracy na wyłącznie jej niedociągnięciach, błędach, niedostatkach podyktowane było samą formą i metodą narracji. Wskazanie na walory pracy i wypunktowanie ich wszystkich zajęłoby wiele czasu i skutkowałoby obszernością recenzji. Wydaje się, że w tym miejscu bezpośrednio odwołanie się do samej ustawy o stopniach i tytule naukowym, która w artykule 13 nakazuje recenzentowi odpowiedzieć na trzy pytania odnośnie do recenzowanej pracy, jednoznacznie odzwierciedli uznanie włożonego przez Doktorantkę trudu i podkreśli Jej kompetencji naukowych. Tak, więc w tym kontekście można stwierdzić, że:

- 1 Recenzowana dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie problemów naukowych, gdyż sam problem badawczy, który Doktorantka w recenzowanej dysertacji podjęła, jest ważny i stosunkowo rzadko poruszany w literaturze naukowej.
- 2 Recenzowana dysertacja wykazuje wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej, gdyż zebrana literatura naukowa ujmująca pośrednio lub bezpośrednio problem resocjalizacji, planów życiowych, niepełnosprawności intelektualnej pozwoliła Doktorantce na analizę, tak teoretyczną problemu, jak i praktyczną wypływającą z przeprowadzonych badań. W tym miejscu wskazać trzeba również na interdyscyplinarność samych badań, jak i dokonanej analizy.
- 3 Recenzowana dysertacja wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, gdyż szczególnie w części teoretycznej Doktorantka umiejętnie wykorzystała zebrany materiał bibliograficzny, tworząc na jego podstawie poprawną strukturę pracy, jak i prowadząc dojrzałą analizę naukową. Ważnym elementem jest tu umiejętność poruszania się w obrębie wiedzy psychologicznej, jak i socjologicznej i pedagogicznej.

Reasumując powyższe dywagacje nad dysertacją doktorską Pani Katarzyny Pająk należy jasno i jednoznacznie wskazać, iż Doktorantka posiada kompetencje w reprezentowanej dyscyplinie naukowej, co wykazała w recenzowanej pracy. Dokonana przez nią analiza to ważny przyczynek do prac prezentujących złożoność problemu. Interdyscyplinarny charakter pracy sprawia, iż może być ona istotnym elementem wzbogacającym badania naukowe zarówno z zakresu samej

resocjalizacji, jak i psychologii, pedagogii oraz socjologii. Wskazane niedociągnięcia wydają się być elementem zbytnej wiary Pani Pająk w wiedzę i doświadczenia czytelników. Oczywisty dla niej fakt, że np. typ placówki resocjalizacyjno-rewalidacyjnej to ośrodek przeznaczony wyłącznie dla osób z NI nie musi być oczywistym dla wszystkich, a w pracy naukowej kwestie terminologiczne muszą być jasno i precyzyjnie wytłumaczone i zdefiniowane. Oczywistym również wydawało się, że definiowanie resocjalizacji, lęku, jak i niepełnosprawności intelektualnej ze złożonością tych kwestii i klasyfikacjami muszą być znane dla czytelnika, jednak znowu należy wskazać, iż sumienność badacza nakazuje mu ścisłą charakterystykę pojęciową. W tym wypadku wiara w możliwości intelektualne studiujących pracę Pani Katarzyny nie może przysłaniać skrupulatności i rzetelności naukowca. Przytoczone uwagi krytyczne poza stroną formalną recenzji wynikają również z troski by Doktorantka na samym początku kariery naukowej zwróciła szczególną uwagę na dbałość i uporządkowanie realizowanych przez siebie projektów i tekstów.

3 Wnioski i podsumowanie

Odnosząc się, więc do powyższych rozważań nad tekstem recenzowanej dysertacji można stwierdzić, że: mgr **Katarzyna Pająk** swoją pracą pt. **Plany życiowe wychowanków zakładów poprawczych typu resocjalizacyjno-rewalidacyjnego – treści i korelaty** zgodnie z art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm. Dz. U. z 2005 nr 164, poz. 1365) spełniła kryteria stawiane dysertacji doktorskiej, co umożliwia mi wnioskowanie do Wysokiej Rady o dopuszczenie Doktorantki do dalszych określonych procedurą działań w celu uzyskania stopnia naukowego doktora.

dr hab. Józef Binnebesel prof. UMK